

ЮРИДИКО-ТЕХНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИНЦИПУ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті йдеться про поняття юридичної техніки, зокрема такий її різновид, як юридична техніка нормотворчості. Розкриваються основні вимоги принципу правової визначеності до тексту нормативного матеріалу.

Ключові слова: юридична техніка, принцип правової визначеності, поняття «закон».

Будь-яка мова неодмінно несе в собі культурний код нації, народу, якому вона належить. Так і юридична мова є показником рівня розвитку правової системи.

Дослідження правової мови неминує пов'язано – нехай достатньо складним чином – з питанням про сутність права [1, с. 7].

Розкриваючи питання про мову права, доцільно згадати книгу Р. Ієринга «Юридична техніка», видану в Санкт-Петербурзі в 1905 р., яка є частиною більш значної за обсягом праці про римське право 1883 р. Р. Ієринг писав: «Те, що повинно кожного профана переконати в його неуцтві... складає юридичний метод... саме він і створює юриста» [2, с. 3]. У цьому й полягає різниця між побутовим і юридичним розумінням. Юристи всіх країн розмовляють однією мовою – мовою римських юристів. Головне – це здійснення права, причому неминує, рівномірне, легке та швидке. У суб'єктивному смислі «техніка» означає юридичне мистецтво обробки правового матеріалу, в об'єктивному – механізм права. Спрощення полегшує засвоєння та відкриває шлях до правильного розуміння права. Кількісне спрощення включає в себе такі технічні операції, як розкладання нормативного матеріалу, його логічна концентрація, систематичне розміщення [3, с. 5–6].

Традиційно під поняттям *юридичної техніки* розуміють сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання, оформлення юридичних документів, їх систематизації та обліку з метою їх зрозумілості, чіткості (визначеності) та ефективності. Розрізняють такі види юридичної техніки:

1) нормотворча техніка – це сукупність правил та способів формування, оформлення змісту та структури нормативних актів та інших джерел права, особливостей використання юридичної мови, юридичних термінів та конструкцій при цьому;

2) техніка систематизації та обліку нормативних актів та інших джерел права – це сукупність правил розташування нормативних актів у певному порядку залежно від різних видів систематизації – кодифікації, консолідації, інкорпорації;

3) інтерпретаційна техніка, або техніка тлумачення норм права, – це сукупність правил та способів тлумачення норм права для з'ясування їх реального змісту;

4) правореалізаційна та правозастосовна техніка – це сукупність правил складання та оформлення індивідуальних правових актів. Особливого значення набувають правила судового правозастосування і техніка прийняття та оформлення судових рішень.

Юридична техніка нормотворчості – це сукупність правил, прийомів, засобів і способів підготовки, складання й оформлення нормативних актів та інших джерел права.

Юридична техніка нормотворчості має за мету адекватне, раціональне врегулювання суспільних відносин, недопущення прогалин, викладення нормативних актів достатньо чітко, недвоєко, визначено і разом з тим досить коротко, економічно, стандартно. Багатозначність, нечіткість формулювань, наявність прогалин у законодавстві є тими чинниками, які потенційно негативно впливають на правове регулювання.

Інша мета правотворчої техніки орієнтована на суб'єктів – адресатів нормативних актів, і полягає в тому, щоб створити нормативні акти достатньо зрозумілими, ясними для осіб, яким вони адресовані, щоб у них не виникали сумніви стосовно їхніх прав і обов'язків, передбачених у правових текстах.

Необхідність чітко та ясно формулювати правові тексти в законодавстві та інших правових джерелах є одним з аспектів розуміння принципу правової визначеності як важливої ознаки верховенства права. При цьому такі поняття, як «чіткість» та «ясність», є поняттями суб'єктивними,

що унеможлиблює їх формулювання та визначення в правових нормах. Проте при вирішенні конкретних справ Європейський суд з прав людини напрацював багату практику розуміння принципу правової визначеності і торкається цих двох понять та тлумачить їх у світлі Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. На основі таких тлумачень у рішеннях Європейського суду можна розробити певні засадничі положення розуміння такого аспекту принципу правової визначеності, як необхідність чітко та ясно формулювати правову норму.

Норму не можна вважати «законом», якщо вона не сформульована з достатньою чіткістю, що дає особі можливість керуватися цією нормою у своїх діях. З іншого боку, хоча певність у законі надзвичайно бажана, забезпечення її може призвести до надмірної ригідності, тоді як закон ніколи не повинен відставати від обставин, що змінюються. Ступінь чіткості, яку мають забезпечувати формулювання національних законів – і яка в жодному разі не може охопити всі непередбачувані обставини, – значною мірою залежить від змісту документа, сфери, на яку поширюється закон, а також від кількості та статусу тих, кому він адресований (наприклад, рішення Європейського суду в справі «Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства»).

Проаналізувавши практику Європейського суду з прав людини, яка стосується розуміння правової визначеності в аспекті вимог до текстів правових актів, можна зробити такі висновки:

1. Нечітке формулювання правової норми або рішення суду може допускатись лише у виняткових випадках, коли з контексту самої норми або рішення суду можна з достатньою очевидністю встановити, що вимагається від особи. При цьому обов'язкове дотримання таких вимог, як доступність та передбачуваність.

2. Ступінь чіткості правової норми залежить від змісту нормативно-правового акта або іншого писаного джерела права, сфери, на яку поширюється цей нормативно-правовий акт (наприклад, ступінь чіткості норм конституційного права є нижчою, ніж норм інших галузей права), а також від кількості та статусу тих, кому він адресований.

3. Судова практика є засобом, який деталізує формулювання правової норми в конкретних випадках шляхом аргументації правової позиції та тлумачення норм права.

4. Вимога щодо чіткості та зрозумілості є диференційованою щодо справ, що стосуються меж прав, обов'язків та відповідальності осіб (чіткість та зрозумілість норми права трактується як така, що дає можливість передбачити

правові наслідки своєї поведінки), та справ, що стосуються меж втручання держави в приватне життя особи (чіткість та зрозумілість норми означає встановлення конкретно визначених повноважень для органів державної влади та недопущення дискреційних повноважень).

5. Головний принцип при вирішенні справ, що стосуються чіткості та ясності правових норм, які визначають права, обов'язки та відповідальність особи: особа не може передбачити свою поведінку та розуміти зміст правової норми, якщо вона не характеризується певними об'єктивними ознаками. При цьому такі об'єктивні ознаки повинні бути достатньою мірою чітко визначеними, щоб особа могла передбачити наслідки своїх дій.

6. У справах, що стосуються втручання в приватне життя людини та які пов'язані з обмеженням дискреційних повноважень органів державної влади, потрібно дотримуватися особливої чіткості та ясності при формулюванні правових норм.

7. Чіткість правової норми, що проявляється в детальній визначеності, є не тільки правовою гарантією захисту основоположних прав і свобод людини від свавільного втручання з боку держави, а й засобом, що обмежує дискреційні повноваження органів державної влади.

Юридико-технічні критерії досконалості правових норм можна визначити через перерахування цілей і завдань юридичної техніки. Так, на думку О. Царьова, такою метою є досконалість структури і форми закону, доступність і оглядовість нормативного матеріалу, відповідність норм закону намірам законодавця, повне і всебічне врегулювання відносин, які є предметом закону [4, с. 29]. На думку М. Давидової, високий рівень юридичної техніки має забезпечити простоту та практичність чинного права, високу якість правових норм [5, с. 8]. О. Черданцев вважає, що метою юридичної техніки є досягнення ясності, простоти, чіткості, стислості, уніфікації юридичних документів і, взагалі, раціоналізація юридичної діяльності [6, с. 37].

Питання юридико-технічної досконалості законодавчих актів держави є особливо актуальним в умовах постійного зростання кількості законодавчих актів, розширення сфери правового регулювання [7]. З огляду на останні події в Україні (підписання Угоди про асоціацію з ЄС), юридико-технічна досконалість нормативно-правових актів і їх відповідність вимогам правової визначеності є актуальним питанням, адже процес правотворчості сьогодні активізувався і наслідком цього буде створення великого нового нормативно-правового масиву.

Список літератури

1. Лезов С. В. Юридические понятия и язык права в современных зарубежных исследованиях / С. В. Лезов. – М. : ИНИОН, 1986. – 71 с.
2. Иеринг Р. Юридическая техника / Р. Иеринг ; пер. с нем. Ф. С. Шендорфа. – СПб. : Типолит. А. Г. Розена, 1905. – 105 с.
3. Законодательная техника : научно-практическое пособие / под ред. Ю. А. Тихомирова. – М. : Городец, 2000. – 272 с.
4. Царев А. Ю. О правилах законодательной техники, используемых при написании текста закона (часть 1) / А. Ю. Царев // Представительная власть – XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. – 2002. – № 5–6. – С. 47–48.
5. Давыдова М. Л. Юридическая техника: проблемы теории и методологии : монография / М. Л. Давыдова. – Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2009. – 318 с.
6. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учебник для вузов / А. Ф. Черданцев. – М. : Юрайт, 2000. – 432 с.
7. Семенов И. А. К вопросу о правотворчестве в России: законодательная техника [Электронный ресурс] / И. А. Семенов // Чиновник. – 2001. – № 3 (13). – Режим доступа: <http://chinovnik.uara.ru/ru-ru/issue/2001/03/01/>. – Загл. с экрана.

Y. Matvieieva

LEGAL AND SPECIFICATIONS PRINCIPLE OF LEGAL CERTAINTY

The article is devoted legal drafting methodology. The Author analyses the requirements of the principle of legal certainty regarding a law.

Keywords: legal drafting methodology, the principle of legal certainty, certainty of law.

Матеріал надійшов 12.05.2015

УДК 342.722:341.231.14

Мороз Ю. К.

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ З ПРИНЦИПОМ РІВНОСТІ

У статті проаналізовано поняття принципу недискримінації та розкрито його співвідношення з принципом рівності, враховуючи різні підходи як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, практики Європейського суду з прав людини та стан закріплення цих принципів на національному та міжнародному рівнях.

Ключові слова: принцип рівності, принцип недискримінації, дискримінація, права людини, Європейський суд з прав людини.

Принципи рівності та недискримінації є одними з найважливіших. Причому, якщо принцип рівності своїм корінням сягає ще часів античності, то принцип недискримінації є порівняно новим для світового співтовариства. Він формується лише з прийняттям XIV поправки

до Конституції США та Загальної декларації прав людини 1948 р. Нині ці принципи стали невіддільною складовою як міжнародного, так і національного права, їм присвячено низку досліджень, зокрема дисертаційних. Однак проблема рівності та недискримінації не втрачає своєї актуальності.